

Kihívások és lehetőségek: a kommunikáció- és médiakutatás újabb esélyei

Hozzászólás a 2025. novemberi szakbizottsági vitához

Tardos Róbert

Eötvös Loránd Tudományegyetem

1.

Az MTA Kommunikáció- és Médiatudományi Osztályközi Állandó Bizottsága által tavaly megosztott, Bajomi-Lázár Péter által írt konferenciafelhívás nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi kutatási színteret tekintve is aktuális kérdéseket fogalmazott meg a kommunikáció- és médiatudomány helyzetéről és perspektíváiról. Számomra különösen jelentős volt a tömegkommunikáció mellett a személyközi kommunikáció témakörének kiemelt megjelenítése, ami a médiakonvergencia jelenségvilágának további, már hálózati vonatkozásait is felvetette. De a tudományág határaitra vonatkozó kérdés (mi az, ami már „nem kommunikációtudomány”?) hasonlóan komplex problémákat feszeget. Ezek megválaszolásához a „hol helyezkedik el a tudomány térképén” kérdés egyszerre metaforikus és reális tartalmi támpontokat kínált.

Mindez kötetek számára elegendő téma lenne; az adott keretek között néhány alkalmi elemzéssel, a network-metodológia és (a *big data* jellegű) adatfeltárás bővülő technikai apparátusára építő empirikus vizsgálódással készültem. Bár a *Médiakutató* által felkínált publikációs lehetőség elvben szélesebb kitekintést, további kiegészítést, esetleg újabb csomópontok bevonását is lehetővé tenné, szerencsésebbnek tűnik, ha alapvetően a minikonferencia adalékainál és az azok kapcsán elmondottaknál maradok. Igaz, ennek során a vitaindító felhívás, illetve a vitában megfogalmazott gondolatok néhány további elemére is reflektálni kívánok. Bizonyos bővítést jelent még – ha nem is egy szisztematikus irodalmi áttekintés jellegével – az egyes csomópontokkal kapcsolatos megközelítések, újabb kísérletek vázlatos megjelenítése. Illusztrációim között az említett elemzések ábraszerű adalékai mellett egyes kutatási modellek, megközelítések sematikus ábráira is támaszkodom, főként a függelék adta keretek között.

2.

Előljáróban egy általános megjegyzés: egészében egyetértek a jelen vitafelhívás és az ennek úgy tíz éves előzményeül szolgáló, a *Médiakutatóban* közölt „rendhagyó szerkesztői jegyzet” (Bajomi-Lázár 2015) a tudományág számottevő, ma is éltető hagyományait illető megállapításaival; mindennek hangsúlyozása a diszciplína akadémiai elismertetésének aktuális szempontjaiból sem mellékes. Persze egy ilyen jellegű helyzetfelmérés, számvetés sem mellőzheti a buktatók, az elméletfejlesztés és kutatási gyakorlat komplex kérdéseit, kihívásait. Szociológiai szakterületem elmúlt évtizedeinek tapasztatai is az olyan kritikus számbavételek sorát vonultatják fel (így hazai terepen lásd Némedi 2000 vagy Szelényi 2016, valamint a kapcsolódó vitákat), amelyek a diszciplína 20. századbeli sikerei után a korábbi paradigmák és az ezek helyére kandidáló újabb irányok bizonyos megtorpanását konstatálták.

A „hol helyezkedik el a szociológia a tudomány térképén” kérdés szélesebb nemzetközi horizonton merült fel, amikor a századforduló utáni években James Moody és munkatársai (a kapcsolathálózati megközelítés hagyományos személyközi vonatkozásain túl) az idézettség, a társszerzőség és a publikációs fórumok több- (az adott gyakorlatban két-) szempontú kontaktusait felhasználva tettek kísérletet a különböző társadalomtudományi és egyéb tudományágak diszciplínáközi pozícióinak leképezésére, a térképrajzolatok geográfiai eszköztárát is igénybe véve. A vizsgálatok kiemelt fókuszja volt az egyes tudományágak szűkebb belső és a nagyobb tudományterületekhez fűződő külső integrációs potenciálja, a centrális pozíciók előnyeit és az erős diszciplináris

kötődés strukturális veszélyeit, lehetséges feloldódási tendenciáit egyaránt számításba véve. James Moody és Ryan Light (2006) tanulmánya, amely a társadalomtudományi területeket ölelte fel, a szociológia viszonylag centrális helyzetét jelenítette meg a függelékben közölt F1. ábrapár (1) horizontális eleme révén, miközben az inkább mennyiségi vonatkoztatást érzékeltető (2) ábrán mérsékeltebb a pozíció. A belső és a külső diszciplináris kontaktusok integratív szerepét közvetlenebbül jelenítette meg Erin Leahey és James Moody (2014), a diszciplináris területek már átfogóbb mezőnyét és több évtizedet tekintve, a folyóirathivatkozások felől kiindulva. Az F2. ábra a függelékben olyan szociológiai szakterületek integratív nyitottságára utal, mint a rétegződés vagy a csoportok, s még inkább a tömegtársadalom kérdésköre. A bevont további mutatók a kifelé nyitottság publikációs (impakt)hatékonyságát jelezték.¹

Míg e vizsgálatok során az egyes diszciplinák, szakágazatok megjelenítését sok tekintetben behatárolták a könyvtári kategorizálás aktuális keretei, a networkalapú tudományos térképírányzat egy további képviselője, Katy Börner kutatócsoportja a diszciplinák és a nagyobb tudományterületek átfogóbb együttesét vonta be (Boyack et al. 2005). A társadalomtudományok között itt már a kommunikációs terület is explicit módon jelent meg az együttes idézettségen, illetve a tudományközi kapcsolódáson alapuló elemzésben. A megfigyelések (lásd az F3. ábrát a függelékben) szerint a szociológia mellett ez utóbbi diszciplinára vonatkozóan is a mélyebb tartalmi kooperáción, együttes idézettségen alakuló (A) rajzolat inkább centrális, míg az intézményes kontaktusokon alapuló (B) ábra periférikusabb pozíciót foglalt el a tudományok s ezeken belül a társadalomtudományok mezőnyét is tekintve.

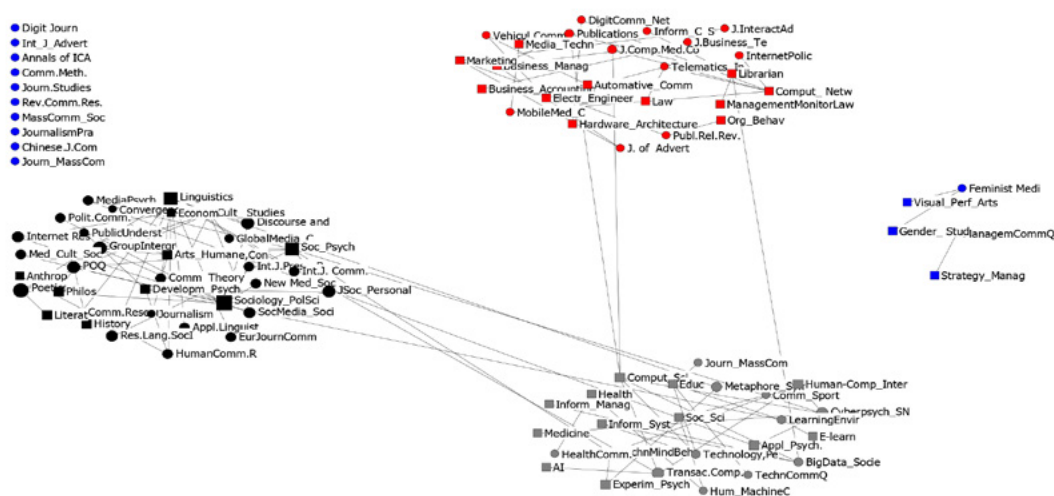
3.

Az előljáróban említett alkalmi vizsgálódásom a tudományos folyóiratok Scimago-adatbázisára épült, az adott keretek között a kommunikációs szakterület 1 impaktfaktor feletti vezető folyóiratait emelve ki. A kétszempon-tú (*2-mode*) megközelítésen alapuló elemzés kapcsolati vonatkozását az így kiemelt folyóiratoknál előfordult – az esetek többségében meglévő – egy vagy több további diszciplína, illetve szűkebb kommunikációs szakágazat képezte. Ha lehatárolt is ez az elemzési keret, a kommunikációs mezőny belső és külső integráltságáról is bizonyos képet adhat – a folyóiratok és a szakágazatok oldaláról egyaránt.

1. ábra

Vezető kommunikációs folyóiratok társdiszciplinák szerinti hálózati csoportosulásai, az (eigenvektor) beágyazottsági centralitás pozíció kiemelésével

(Scimago SJR impact 1 felett; Ucinet/Netdraw Factions3 fitness=.660; folyóirat: kör, diszciplína: négyzet)

1 A tömegtársadalom említett kérdésköre már a kommunikációs terület közvetlenebb diszciplináris vonatkozásait érintette, és ezt a sort a rajzolatokon a nyelvtudománynak a közepmezőnyben megjelenő belső/külső kapcsolati arányai egészítik ki.

A megfelelő illeszkedési mutatók szerinti rajzolat három nagyobb belső szakterületi folyóirat-/ágazati mezőt különített el az aktuális (2025-ös) helyzet alapján.² Az ábra bal oldalán sötét színnel megjelenített tömb a kommunikációs terület magelemeit foglalja magában a társadalomtudományok hagyományos társszociológiáival (köztük a szociológiával, a szociálpszichológiával, a filozófiával, az antropológiával) párosulva. E magterületen túl további két átfogó blokk rajzolódik ki: (szürke színnel) nagyrészt a kommunikációs terület technológiai vonatkozásai, valamint (színesben piros színnel jobboldalt) a *business/management* szervezeti mozzanatok kiemelt hangsúlyával. Megfigyelhető a technológiai mező közbülső-közvetítő pozíciója mind a kommunikációs magterület, mind az üzleti-szervezeti blokk irányában (az utóbbiak között az adott elemzés szerint ugyanakkor nincs közvetlen kapcsolat).³

Míg a fenti rajzolat a (folyóirat)körök és (diszciplína)négyzetek nagyságával az egyes elemek adott mezőn belüli beágyazottságát jeleníti meg, egy további elemzés (lásd az F5. ábrát a függelékben) főként a blokkok kapcsolatában érvényre jutó közvetítő szerepüket mutatja. Így például az előbbi vonatkozásban a magterületen belül a nyelvészetten kívül a szociológia, a szociálpszichológia, illetve a kulturális tanulmányok emelkednek ki, míg az utóbbi szempontból az előbbieket mellett a fejlődéspszichológia is. A mezőny egészét tekintve ugyanakkor az ilyen szempontból egyébként is frekvenciátalt technológiai tömbön belül a számítástudomány újonnan feltörekvő területe emelkedik ki jelentős közbülső-közvetítő pozíciójával. Egy további elemzés (F6. ábra a függelékben) az egyes elemek (2 fölötti) impaktpozícióját, illetve a bevont folyóiratok újmédia-tartalmát emelte ki. Míg e két tényező sem független egymástól, az összességében előnyösebben pozícionált újmédia-tartalmak viszonylag nagyobb arányban fordulnak elő a technológiai és az üzleti-szervezeti blokkokban, mint a kommunikációkutatás magterületi mezőnyében.⁴

4.

A diszciplináris integráltság további eleme a megközelítések kutatástörténeti beágyazottsága. A kommunikációs szakterület jellegétől függően az előzmények felmutatása az ókori filozófiától a múlt századi klasszikusokig terjedhet. A kommunikációs szociológia területén például jelentős szerzők olyan örökségeket fedeztek fel az utóbbi évtizedekben, mint Georg Simmel vagy Gabriel Tarde megfigyelései a kulturális kölcsönhatások vagy az új magatartásformák és a vélemények terjedése terén (lásd Rogers 1999, Katz 2006). Azonban maga a kommunikációtudomány is kiemelkedő előzményekkel, tartósan meghatározó modellekkel rendelkezik a múlt század első felétől. Bár nem egy elgondolás a megváltozott kommunikációs színteret tekintve is gyümölcsöző lehet, hasznosításukat nagyban korlátozza a (többnyire ötéves időtávnál) korábbi hivatkozásokat büntető közlési gyakorlat (amely a 2025. novemberi összejövétel során is felmerült; az ebből eredő beszűkülést szcientometriai eszköztár felhasználásával plasztikusan mutatta ki Varga Attila 2022-ben).

A novemberi műhelyösszejövételre készülve ebben az irányban végeztem további elemzéseket a Google Books alkalmazási együttes Ngram adatbányászati lehetőségei – a szerzőkre vagy a kommunikációs fogalmakra, modellekre vonatkozó trendvonalai – felhasználásával. A következő elemzések az illusztrációs lehetőségek technikai korlátjaira is figyelemmel négy általánosan hangsúlyos kommunikációs modellt emeltek ki a befolyásos megközelítések oldalán, és egy ezzel kapcsolatos másik szempontból néhány olyan, ma már klasszikusnak számító szerzőt, aki e modellek bevezetésében meghatározó szerepet játszott. A hagyományos médiamodellek vezető alakjain kívül ugyanakkor – a régi és az új elemek kontrasztjával – már az újmédia kutatási mezőnyének néhány figurája is szerepel az 1980 és 2022 közötti időszakot felölelő trendrajzolatokon.

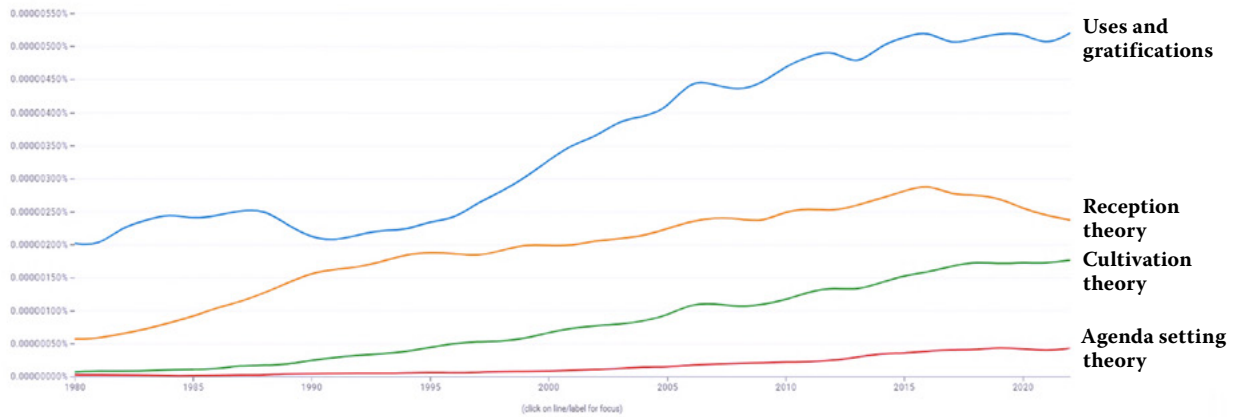
² Az elemzés továbbá tíz izolált folyóiratot talált, amelyben a kommunikáció alapterületén kívül más diszciplináris megjelölés nem jelent meg, valamint két olyan kisebb (kételemű) csoportosulást, amely a nagyobb blokkoktól és egymástól is izoláltan volt jelen.

³ Ez a hármas rajzolat összevethető Klaus Bruhn Jensen (2022) kulturális/technológiai/politikai-gazdaságtani modelljével (lásd az F4. ábrát a függelékben).

⁴ Említést érdemel, hogy míg az izolált folyóiratok között csak egy újmédiahangsúlyú eset fordul elő, bizonyos fokig az általános tendenciával szemben, viszonylag magas idézettségi mutatók fordulnak elő ezek között a más szakterületek felé zártabb orgánumok között.

2. ábra

Kommunikációkutatási modellek szöveg-előfordulása 1980 és 2022 között
A Google Books Ngram Viewer angol nyelvű nyomtatott forrásai alapján (saját gyűjtés)

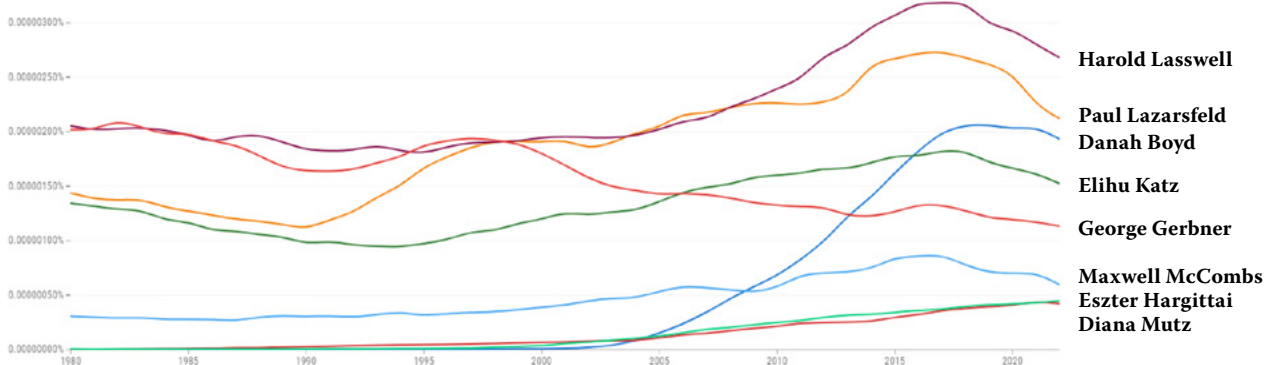
A számításba vett négy modell szöveg-előfordulási sorrendje többé-kevésbé állandó maradt a nyolcvanas évektől a használat- és igénykielégítés-fókuszú funkcionális megközelítés elsőbbségével, bár a némiképpen később felfutott befogadásközpontú (*reception*) koncepció és inkább kvalitatív jellegű metodológia a kilencvenes évek során bizonyos ideig meg is közelítette. Az Ngram Viewer különböző nyelvi változatai ugyanakkor az elterjedés árnyaltabb nyomon követésére is lehetőséget kínálnak (a függelékben közölt F7. ábra az amerikai és a brit angol, továbbá a francia és a kínai nyelv szerinti megkülönböztetésével). A többé-kevésbé hasonló angolszász trendrajzolatokhoz képest a francia és a kínai változat a kritikaibb jellegű kultivációs, illetve a recepciós modell némiképp hangsúlyosabb megjelenését jelzi – az elmúlt évtizedben különösen az utóbbi megközelítés fel-futásával.

Egy további trendrajzolat a kommunikációkutatás néhány, a fenti modellek bevezetésével is kapcsolatos klasszikus képviselőjét vonta be. Öt paradigmatiszta figurát (Harold Lasswell, Paul F. Lazarsfeld, Elihu Katz, George Gerbner, Maxwell E. McCombs) mellett ugyanakkor az újmédia-kutatás néhány kiemelkedő szereplőjét (így Danah Boyd, Eszter Hargittai és az ezen a területen is aktív Diana Mutz nevét) is párhuzamba állította.

3. ábra

A hagyományos és új médiakutatás néhány vezető alakjának
szöveg-előfordulása 1980 és 2022 között

A Google Books Ngram Viewer angol nyelvű nyomtatott forrásai alapján (saját gyűjtés)

Az olyan „örökzöld” klasszikusok, mint Lasswell és Lazarsfeld kiemelkedő szerepe mellett a további paradigmatis figurák egészében a velük kapcsolatos (használat és igénykielégítés-, kultivációs és napirend-)modellek pozícióját igazolják vissza, egyelőre a számításba vett újmédia-szerzőkhöz képest egészében még nagyobb figyelem mellett. De az utóbbiak közt az új technikák mellett a hagyományos kommunikációs kérdésköröket tekintve is aktív Boyd iránt felfutó érdeklődés már e tekintetben is fordulat jeleként értelmezhető.

5.

Ha az elmúlt néhány évtized tapasztalatai nem is egészen egyöntetűek, személyes benyomásom szerint a hagyományos és az új média konceptuális és kutatási gyakorlata egyelőre többé-kevésbé külön vágányon halad. Denis McQuail (2010) utolsó nagy tömegkommunikáció-elméleti összefoglalója is inkább nyitott kérdéseket fogalmazott meg e tekintetben, ha fel is vetett néhány, a szerves összekapcsolásra vonatkozó konkrétabb elgondolást.⁵ De például Don W. Stacks és munkatársainak (2019) újabb keletű kommunikációelméleti áttekintése, amely az elmúlt évszázad számottevő megközelítési irányára egyaránt kitér, az újmédia-vonatkozásokat már jórészt ezektől külön tárgyalja. Fontos kezdeményezés viszont az elméleti áttekintések hazai irodalmában Gálík Mihály (2018) részéről az olyan hagyományos modellek relevanciájának a tárgyalása a – felhasználók produkciós belépésével is megváltozott – komplexebb szintéren, mint az online megjelenés algoritmusait is magában foglaló kapuőrfunkció vagy a témakijelölés, illetve a használat és igénykielégítés irányzata.

Talán nem személyes elfogultság, ha a hagyományos és az új média közötti átjárást, egymást átható mechanizmusokat kiemelő konvergenciamegközelítésen belül a networkfókuszú elgondolásokat emelem ki. Klaus Bruhn Jensen (2022) kommunikációelméleti munkája a tömegkommunikáció, az interperszonális és a hálózati kommunikáció hármas együttesére épülő sémájával alapvonásaiban már ilyen irányba mutat, ha a *network* szempont kiemelése konkrétabb kutatási kezdeményezésekben egyelőre nem is igazán jelenik meg. Pedig egy ilyen irány már olyan – a konceptuális áttörés szempontjából talán kevésbé ambiciózus – előzményekre támaszkodhatna, mint Robert Huckfeldt (2014) több évtizedes kutatássorozata a személyes kapcsolathálózatok véleményformálódásban játszott szerepéről vagy Diana Carole Mutz (1998) a networkvontatkozások mellett a Lazarsfeld–Katz-féle elgondolásokra még közvetlenebbül támaszkodó munkája a személyes tapasztalatokon túli kommunikációs befolyások szerepéről.⁶ A hagyományos és az új média konvergencia jellegű hálózati elgondolásához még közvetlenebbül kapcsolódik Katherine Ognyanova (2020) komplex kommunikációs modellje (lásd az F8. ábrát a függelékben) és egy ilyen irányba mutató elméleti kezdeményezése. Manuel Castells (2007) „hálózati társadalom”-konceptiójának médiafókuszú változata a hagyományos tömegkommunikációs modell felváltását tekintve már a személyes produkción alapuló nyilvános kommunikáció tömegessé válását (*mass self-communication*) vetítette előre. Az újmédia által elvben lehetővé tett participációs/deliberatív folyamatok⁷ optimista jövőképét árnyalják a hagyományos kapuőri, részben kultivációs elgondolások olyan újmédiára hangolt változatai, mint a menedzselt/gondozott kommunikációs folyamatok konceptiója (*curated flow*, lásd Thorson-Wells 2016).⁸ A kurátori elgondolás adott változata a kapuőri szerepen és témakijelölésen keresztül a használat és igénykielégítésig meglehetősen sok terhet helyez egyazon konceptióra a hagyományos és az újmédia-konceptiók közötti hídverés intenciója során; gyümölcsözőbbnek tűnik a hagyományos modellek egyik vagy másik változatának kiemelése a konvergencia-elgondolások részéről, mint a hálózati kontextus szerepét hangsúlyosan kiemelő Caroline Haythornwaite a használat és igénykielégítés (lásd Gruzd et al. 2018) vagy a kurátori vonalon Jon Green és munkatársai (2025) a kapuőri elgondolás újabb változatainak irányában (lásd az F9. ábrát egy hálózati szempontú modelljünkkel a függelékben).

5 Így mindenekelőtt a Harold Innis és Marshall McLuhan által fémjelzett torontói iskola technológiai hangsúlyú médiumelméletének vonalán, de például a Gerbner-féle kultivációs elmélet számára is perspektivikus lehetőségeket vázol a mára jóval komplexebbé vált kommunikációs viszonyok között.

6 Lance Bennett és Shanto Iyengar (2008) az erős médiahatások tételezésének évtizedei után szintén a minimális hatások újbóli térnyerése mellett érvelt az új kommunikációs környezetben.

7 Lásd erről Jürgen Habermas (2022) utolsó nagyobb opusát.

8 Az elgondolás hazai recepciója során Janky Béla és munkatársai (2019) a „válogatott folyamatok” kifejezést alkalmazza.

És éppen csak felvillantva e keretek között: kifejezetten hálózati vonatkozásúak az olyan aktuális témák is, mint a politikailag-ideológiailag homofíl jellegű „visszhangkamrák” kialakulásának számos kommunikációs befolyás egymásra épülését feltételező mechanizmusai,⁹ a nyilvános és a privát szféra elkülönülésének vagy egymásba olvadásának egyre komplexebb folyamatai (ez utóbbiról lásd Baym & Boyd 2012, Quinn & Papacharissi 2018) vagy a közösségi média különböző válfajainak árnyalt használatfókuszú elemzései (Horvát & Hargittai 2021).

6.

A vitaindító kiemelten foglalkozott a kommunikáció- és médiakutatás tartalmi és módszertani sokszínűségével, s ezzel a fenti pontokban megjelenített nemzetközi tendenciák is egybecsengenek. A Moody-féle integrációs hangsúlyok szellemében magam is egyetértek a magterületeken túl az újabb technológiai és politikai-gazdasági vonatkozások felé nyitott konceptuális szálak szerepével. Sőt a diszciplináris árnyalatokat tekintve a magterületen belül is relevánsak az olyan újabb interdiszciplináris fejlemények, mint a hagyományos nyelvészeti vonalon túli szociolingvisztikai kapcsolatok, például – az interperszonális és a médiavonatkozásokat egyszerre érintő – kommunikációs habitusokat, kulturális-interakciós trendeket illetően.¹⁰ A médiakonvergencia mai felfogásainak szempontjából még aktuálisabb lehet a média tartalmi vonatkozásai és a közvélemény, a közgondolkodás olyan kölcsönös megközelítése, amely már a hazai tömegkommunikációs kutatások első TK-s időszakában¹¹ is megvalósult,¹² és szűkebb keretek között az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportjában is tovább élt.¹³ A széles szakterület diszciplináris diverzitása plasztikusan nyilvánult meg az Osztályközi Állandó Bizottság kialakulása után összeállított bemutatkozó kötetben (Nyíri 2018).

Az újmédia, a közösségi hálózatok használata terén az elmúlt évtizedben felmerült újabb kihívások is a tömegkommunikáció és most már a kortárscsoporthatások egyik fő bázisát alkotó *social media* új megközelítésű közös tárgyalását veti fel a szocializációs tényezők együttesében.¹⁴ Ami pedig a metodológiai irányokat illeti, a fentiek után nem igényel külön tárgyalást a kvantitatív és a kvalitatív megközelítések egyaránt létjogosult (sőt például a networkjellegű vizsgálódásokban jellemzően egyszerre jelen lévő) alkalmazása.¹⁵ A komplexebbé vált kommunikációs környezet kihívást és új távlatokat is jelent a kutatások számára. Az új technológiák területének egyik vezető alakja, David Lazer (2020) bizonyára nem véletlenül beszélt a kommunikációkutatások „második” aranykoráról. Ha a novemberi eszmecsere sok szó esett is a hazai kutatások megannyi intézményes és pénzügyi korlátjáról, ezek a perspektívák újabb ösztönzéseket adhatnak a terület művelői számára.¹⁶

9 Angelusz Róbert (1996) kiemelten tárgyalta a társadalmi látásvizonyok torzulási folyamatait, köztük az eltérő gondolkodásmódok, vélemények figyelmen kívül hagyásának jelenségeit a személyes kapcsolathálózatokban, így a többségi percepciót kumuláló látásmód, a „pluralizmusignorancia” sajátos torzításainak szempontjából. Csigó Péter (2015) ugyanakkor a személyes kommunikáció homofíl mechanizmusával szemben a különböző kommunikációs források által generált virtuális popularitás, az endogén-spekulatív jellegű véleményburjánzások vagy éppen összeomlások jelenségeit tárgyalta hangsúlyosan. Fokasz Nikosz és munkatársai (2022) a különböző társadalmi csoportosulások egyszerre strukturális és kulturális, „catnet” jellegű kategorizálásának white-i (2008), illetve a szocio-szemantikai hálózatok újabb modelljeire épített (a breiger-i dualitás koncepció nyomán lásd Basov et al. 2020) a más népekről, nemzeti csoportosulásokról való elképzelésekről folytatott vizsgálatok során.

10 Lásd erre vonatkozóan például Angelusz & Tardos (1995), Kontra (2025).

11 A Tömegkommunikációs Kutatóközpont kutatási gyakorlatáról a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben lásd Vásárhelyi (2016).

12 Az Angelusz Róberttel és Terestyéni Tamással készített *Média, nyilvánosság, közvélemény* (2007) reader is ebben a szellemben készült, ha az újmédia, illetve a kapcsolathálózati vonal még aránylag szűkebb teret kapott is benne.

13 Lásd például Terestyéni Tamás (2011) Nyugat/Kelet kutatássorozatát, amelyben a közgondolkodás alakulásáról végzett surveyfelvételek és tartalomelemzések egyaránt helyet kaptak.

14 Lásd erről Tardos (2024).

15 Ahogy a surveykísérletek elmúlt évtizedekben felívelt metodológiai irányzata a kvantitatív survey és a több kvalitatív elemet magában foglaló kísérleti vizsgálódások ötvözésével maga is vonzó megközelítés a digitális hálózatok, online közösségek folyamatainak kutatásában (lásd Mutz 2011-et ezekről a gyakorlatokról).

16 Lásd Bajomi-Lázár (2015) a kommunikáció- és médiakutatási gyakorlat belső intellektuális motívumairól.

Felhasznált irodalom

- Angelusz Róbert (1996): *Optikai csalódások*. Pesti Szalon Könyvkiadó.
- Angelusz, Róbert & Róbert Tardos (1995): Styles of Knowledge and Interactive Habits. *International Journal of the Sociology of Language*, no. 111, pp. 57–78, <https://doi.org/10.1515/ijsl.1995.111.57>
- Angelusz Róbert, Tardos Róbert & Terestyéni Tamás (2007): *Média, nyilvánosság, közvélemény: szöveggyűjtemény*. Gondolat.
- Bajomi-Lázár Péter (2015): Rendhagyó szerkesztői jegyzet: A kommunikáció- és médiatudomány magyarországi helyzetéről. *Médiakutató*, 16. évf., 1. sz., 5–8. o.
- Basov, Nikita, Roland Breiger & Iina Hellsten (2020): Socio-Semantic and Other Dualities. *Poetics*, vol. 78, 101433, <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2020.101433>
- Baym, Nancy K & Danah Boyd (2012): Socially Mediated Publicness: An Introduction. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, vol. 56, no. 3, pp. 320–329, <https://doi.org/10.1080/08838151.2012.705200>
- Bennett, W. Lance & Shanto Iyengar (2008): A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication. *Journal of Communication*, vol. 58, no. 4, pp. 707–731, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2008.00410.x>
- Boyack, Kevin W., Richard Klavans & Katy Börner (2005): Mapping the Backbone of Science. *Scientometrics*, vol. 64, no. 3, pp. 351–374, <https://doi.org/10.1007/s11192-005-0255-6>
- Castells, Manuel (2007): Communication, Power and Counter-Power in the Network Society. *International Journal of Communication*, vol. 1, pp. 238–266.
- Csigó Péter (2015): Mediatizált politika és kollektív spekuláció. *Replika*, 95. sz., 59–78. o.
- Fokasz, Nikosz, Gábor Jelenfi & Róbert Tardos (2022): Mapping Cultural Distances in a Catnet Approach: How Greeks and Hungarians See Themselves and Others. *Comparative Sociology*, vol. 21, no. 1, pp. 1–42, <https://doi.org/10.1163/15691330-bja10047>
- Gálik Mihály (2018): A média átalakulása. A tömegmédiától a digitális hálózati médiáig. *Vezetéstudomány/ Budapest Management Review*, 49. évf., 12. sz., 58–66. o., <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2018.12.07>
- Green, Jon, Stefan McCabe, Sarah Shugars, Hanyu Chwe, Luke Horgan, Shuang Cao & David Lazer (2025): Curation Bubbles. *American Political Science Review*, vol. 119, no. 4, pp. 1704–1722, <https://doi.org/10.1017/S0003055424000984>
- Gruzd, Anatolij, Caroline Haythornthwaite, Drew Paulin, Sarah Gilbert & Marc Esteve del Valle (2018): Uses and Gratifications Factors for Social Media Use in Teaching: Instructors' Perspectives. *New Media and Society*, vol. 20, no. 2, pp. 475–494, <https://doi.org/10.1177/1461444816662933>
- Habermas, Jürgen (2022): *Ein neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit und die deliberative Politik*. Suhrkamp Verlag.
- Horvát, Emőke-Ágnes & Eszter Hargittai (2021): Birds of a Feather Flock Together Online: Digital Inequality in Social Media Repertoires. *Social Media + Society*, vol. 7, no. 4, 205630512110528, <https://doi.org/10.1177/20563051211052897>
- Huckfeldt, Robert (2014): Networks, Contexts, and the Combinatorial Dynamics of Democratic Politics. *Political Psychology*, no. 35, pp. 43–68, <https://doi.org/10.1111/pops.12161>
- Janky Béla, Kmetty Zoltán & Szabó Gabriella (2019): Mondd kire figyelsz, megmondom mit gondolsz! Politikai tájékozódás és véleményformálás a sokcsatornás kommunikáció korában. *Politikatudományi Szemle*, 28. évf., 2. sz., 7–33. o., <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2019.2.7>
- Jensen, Klaus Bruhn (2022): *Media Convergence: The Three Degrees of Network, Mass, and Interpersonal Communication*. Routledge, <https://doi.org/10.4324/9781003199601>
- Katz, Elihu (2006): Rediscovering Gabriel Tarde. *Political Communication*, vol. 23, no. 3, pp. 263–270, <https://doi.org/10.1080/10584600600808711>
- Kontra Miklós (2025) A helő térhódítása Budapesten. In: Kontra Miklós (szerk.): *Magyar és angol nyelvészeti tanulmányok*, 70–81. o. L'Harmattan Kiadó.

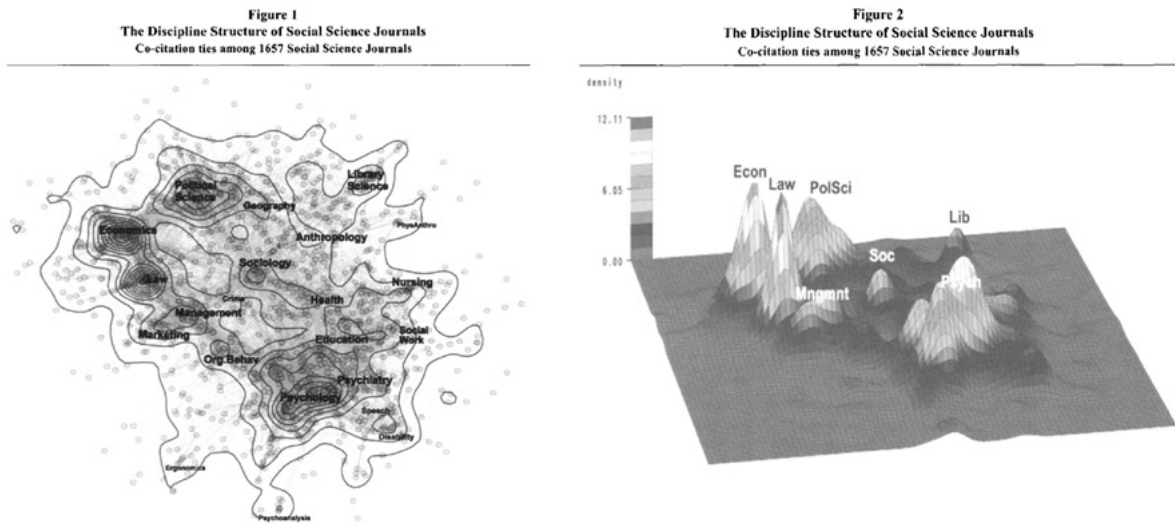
- Lazer, David (2020): The Second Golden Age. In: Brooke Foucault-Weltes & Sandra Gonzalez-Bailon (eds.): *The Oxford Handbook of Networked Communication*, pp. 13–20. Oxford University Press.
- Leahey, Erin & James Moody (2014): Sociological Innovation through Subfield Integration. *Social Currents*, vol. 1, no. 3, pp. 228–256, <https://doi.org/10.1177/2329496514540131>
- McQuail, Denis. (2010): *McQuail's Mass Communication Theory*. Sage.
- Moody, James, and Ryan Light. (2006) A View from Above: The Evolving Sociological Landscape. *The American Sociologist*, vol. 37, no. 2, pp. 67–86, <https://doi.org/10.1007/s12108-006-1006-8>
- Mutz, Diana Carole (1998): *Impersonal Influence: How Perceptions of Mass Collectives Affect Political Attitudes*. Cambridge University Press, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139175074>
- Mutz, Diana Carole (2011): *Population-Based Survey Experiments*. Princeton University Press, <https://doi.org/10.1515/9781400840489>
- Némedi Dénes (2000): A szociológia egy sikeres évszázad után. *Szociológiai Szemle*, 10. évf., 2. sz., 3–16. o.
- Nyiri Kristóf, szerk. (2018): *Kommunikáció- és médiatudomány. Akadémiai bemutatkozás*. MTA.
- Ognyanova, Katherine (2020): Rebooting Mass Communication: Using Computational and Network Tools to Rebuild Media Theory. In: Brooke Foucault-Weltes & Sandra Gonzalez-Bailon (eds.): *The Oxford Handbook of Networked Communication*, pp. 21–43. Oxford University Press.
- Quinn, Kelly, & Zizi Papacharissi (2018): The Contextual Accomplishment of Privacy. *International Journal of Communication*, vol 12, pp. 45–67.
- Rogers, Everett M. (1999): Georg Simmel's Concept of the Stranger and Intercultural Communication Research. *Communication Theory*, vol. 9, no. 1, pp. 58–74, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00162.x>
- Stacks, Don W., Michael Brian Salwen & Kristen Campbell Eichhorn, eds. (2019): *An Integrated Approach to Communication Theory and Research*. Routledge, <https://doi.org/10.4324/9780203710753>
- Szelényi Iván (2016): A szociológia hármassága. *Socio. hu Társadalomtudományi Szemle*, 6. évf., 1. sz. 118–126. o.
- Tardos, Róbert (2024): The 2022 PISA Puzzle – Online/Offline, Covid and Beyond. In: Kristóf Nyiri (ed.): *Envisioning an Electrifying Future*, pp. 135–142. Hungarian Academy of Sciences/University of Pécs.
- Terestyéni Tamás (2011): *Kompország a Nyugat iskolájában. A társadalmak szerveződéséről*. Gondolat.
- Thorson, Kjerstin & Chris Wells (2016): Curated Flows: A Framework for Mapping Media Exposure in the Digital Age. *Communication Theory*, vol. 26, no. 3, pp. 309–328, <https://doi.org/10.1111/comt.12087>
- Varga, Attila (2022): The Narrowing of Literature Use and the Restricted Mobility of Papers in the Sciences. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 119, no. 17, pp. 1–5, <https://doi.org/10.1073/pnas.2117488119>
- Vásárhelyi Mária (2016): Média- és közvélemény-kutatás a Kádár-korszakban. *Médiakutató*, 17. évf., 1. sz., 93–96. o.
- White, Harrison C. (2008): Notes on the Constituents of Social Structure. *Soc. Rel.* 10-Spring'65. *Sociologica*, vol. 2, no. 1.

Függelék

F1. ábra

Tudománynálazati rajzolatok társadalomtudományi folyóiratok együttes idézettségi adatai alapján; a szociológia pozíciója 1. a diszciplínák szélesebb horizontális 2. kiemelt vertikális mezőnyében

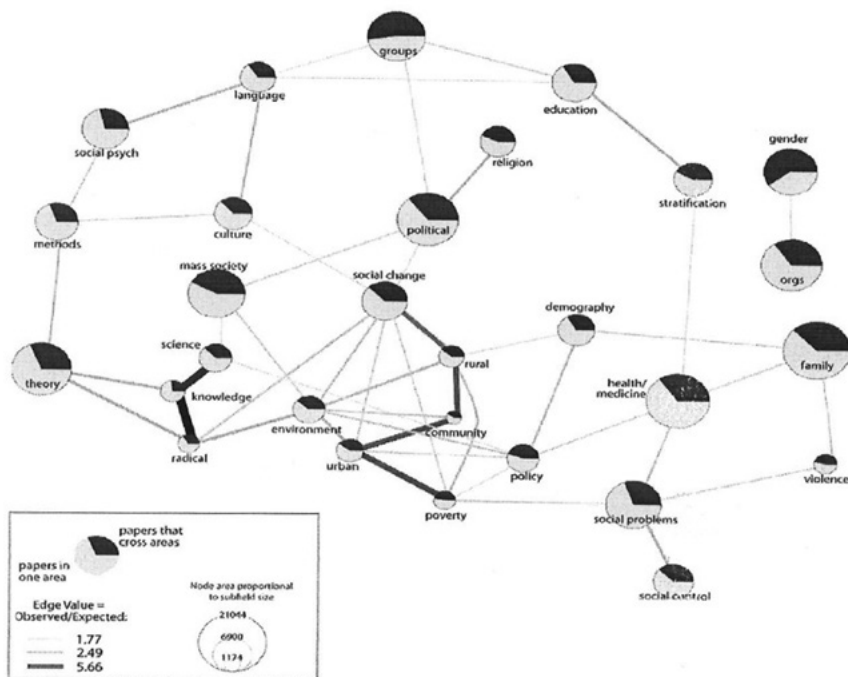
Moody, James, and Ryan Light. "A view from above: The evolving sociological landscape." *The American Sociologist* 37.2 (2006): 67-86.

F2. ábra

A diszciplináris integráció belső/külső kapcsolati jellege szociológiai folyóiratok 1985–2004-es cikkeinek mintája alapján

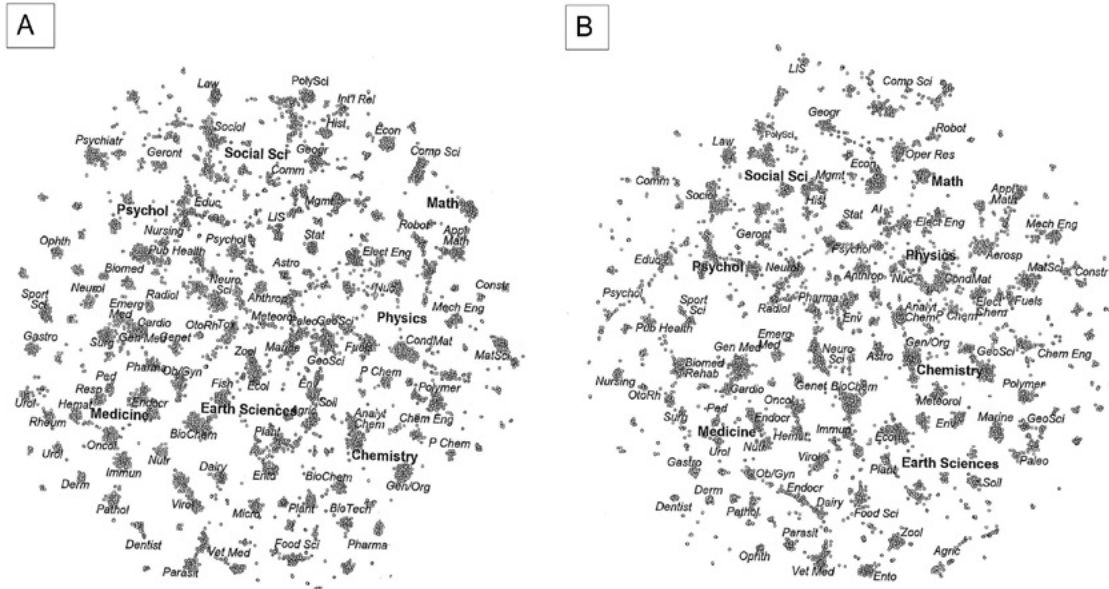
(az összekötő vonalak vastagsága – 1,75 fölött – az együttes előfordulás várható értékét meghaladó szintjének felel meg; a körökön belüli sötét mezők a diszciplináris határokat átlépő, a világos mezők az azokon belüli előfordulás arányát jelzi)
 Forrás: Leahey, E., & Moody, J. (2014). Sociological innovation through subfield integration. *Social Currents*, 1(3), 228-256

F3. ábra

Tudományhálózati rajzolatok tudományos folyóiratok együtt-idéztségi, illetve diszciplinaközi idéztségi adatai alapján

(7121 folyóirat a 2000-es évből, az átfogó tudományterületek nagybetűs és a folyóirat-klaszterekhez kapcsolódó diszciplínák kisbetűs kiemelésével, A panel az együtt-idéztségi K50, B panel a diszciplinaközi idéztségi Jaccard hasonlósági mutatójának felhasználásával)
 forrás: Boyack, K. W., Klavans, R., & Börner, K. (2005). Mapping the backbone of science. *Scientometrics*, 64(3), 351-374. Figure 3, Figure 4

F4. ábra

A média mint kommunikációs rendszer három – kulturális, technológiai és politikai – elemzési vetülete

Forrás: Jensen, K. B. (2022). *Media convergence: The three degrees of network, mass, and interpersonal communication*. Routledge. 1.1. ábra

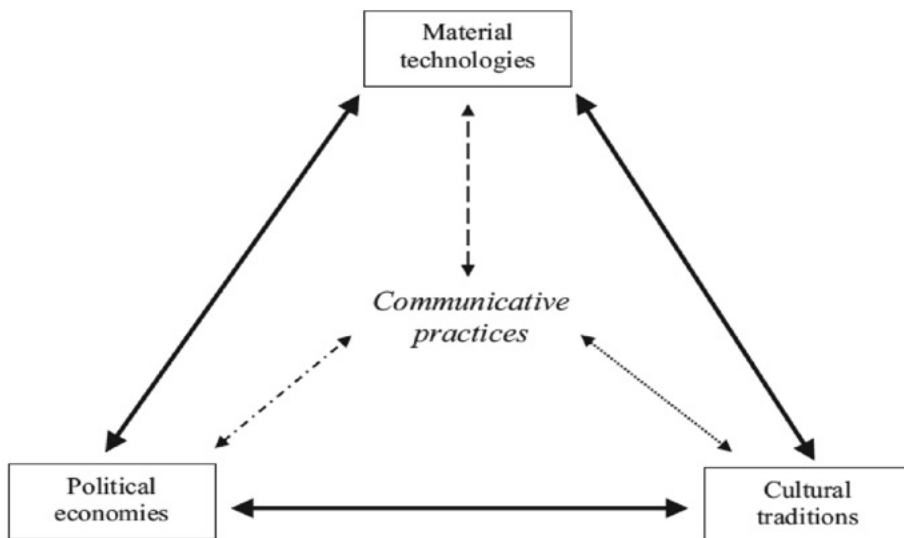
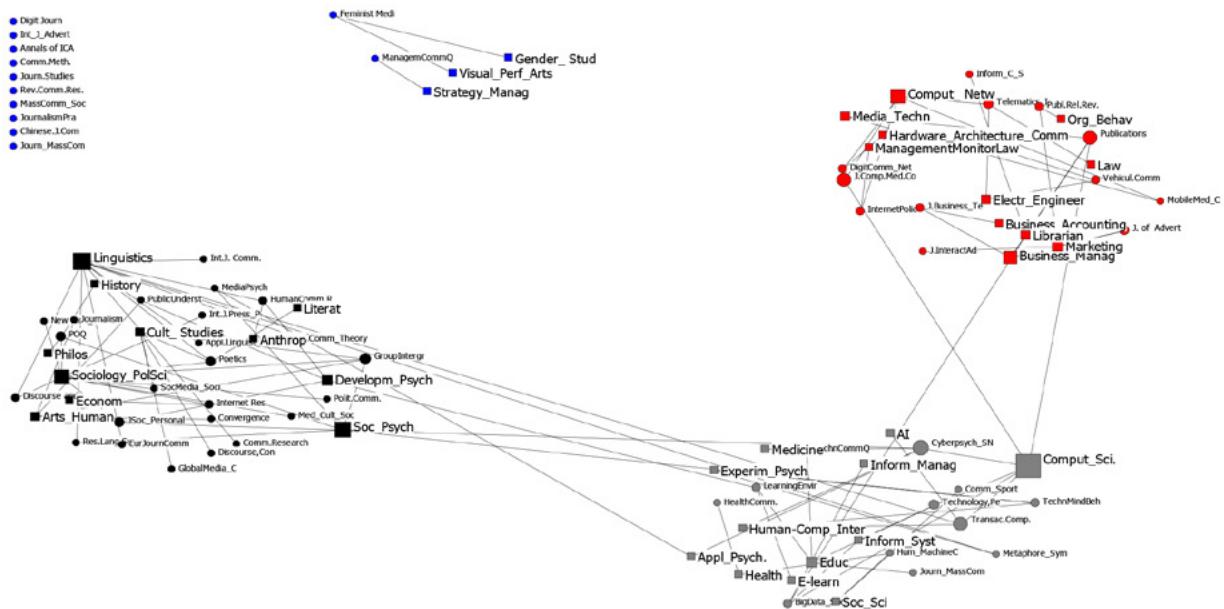

Figure 1.1 The three aspects of media as communication systems

F5. ábra

Vezető kommunikációs folyóiratok társdiszciplínák szerinti hálózati csoportosulásai, a (betweenness) közvetítőcentralitás-pozíció kiemelésével

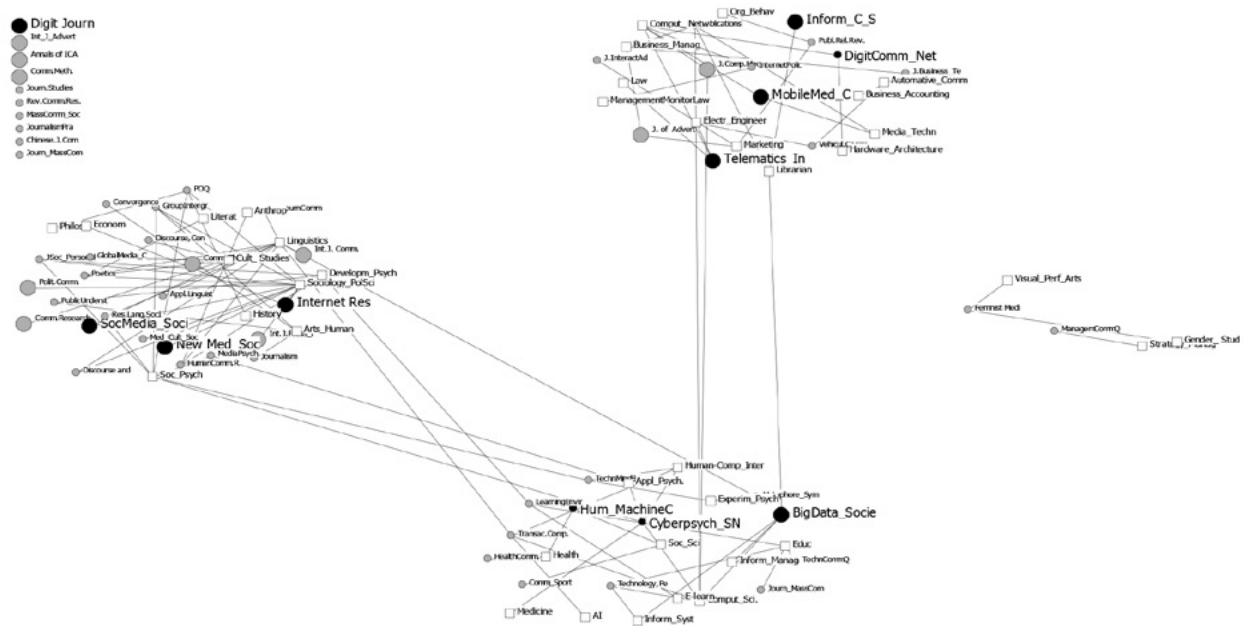
(Scimago SJR impact 1 felett; Ucinet/Netdraw Factions3 fitness=.660; folyóirat: kör, diszciplína: négyzet)

F6. ábra

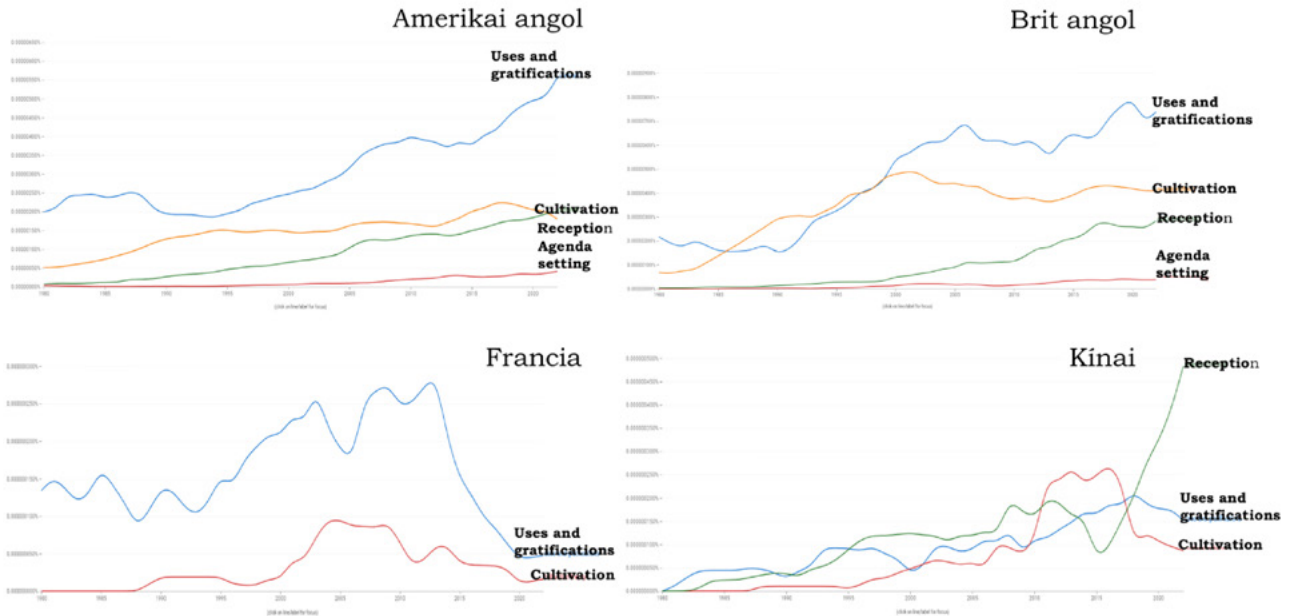
Vezető kommunikációs folyóiratok társdiszciplínák szerinti hálózati csoportosulásai, az újmédia-fókusz és az impactpozíció kiemelésével

(Scimago SJR impact 2 felett: nagyobb kör; újmédia fókusz fekete szín és nagyobb betűméret, Ucinet/Netdraw Factions3 fitness=.660; folyóirat: kör, diszciplína: négyzet)

F7. ábra

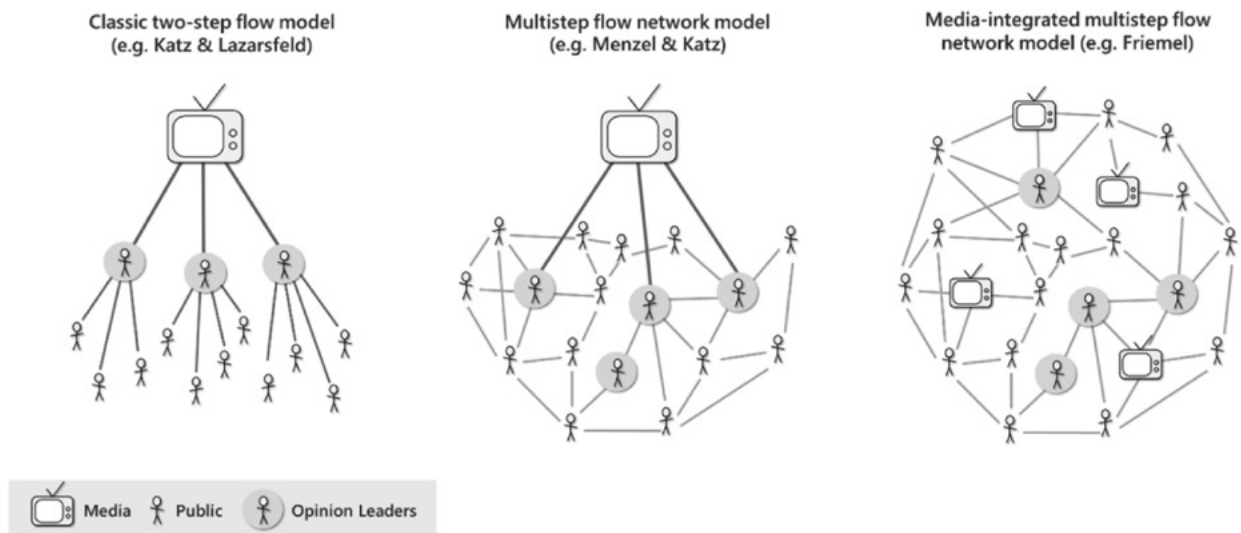
Kommunikációkutatói modellek szöveg-előfordulása 1980 és 2022 között
 A Google Books Ngram Viewer különböző nyelvű/eredetű nyomtatott forrásai alapján (saját gyűjtés)

F8. ábra

A médiabefolyás korai és újabb kommunikációs modelljei

Forrás: Ognyanova, K. (2020). Rebooting Mass Communication: Using Computational and Network Tools to Rebuild Media Theory. In B. Foucault-Welles & S. Gonzalez-Bailon (Eds.), *The Oxford Handbook of Networked Communication*. Oxford, UK: Oxford University Press. 21-43. Figure 1.

F9. ábra

Az egylépcsős közvetlen médiabefolyás (A) és az információs folyam ideológiai-pártos szűrésének (B) hálózati modellje

Forrás: Green, J., McCabe, S., Shugars, S., Chwe, H., Horgan, L., Cao, S., & Lazer, D. (2025). Curation bubbles. *American Political Science Review*, 119(4), 1704-1722.

